

DOI: 10.17064/iüifhd.93924

OCAK 2012 GAZETE BİRLEŞMELERİNİN ERZURUM BASININ GELİŞİM SÜRECİ İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Mehmet IŞIK*
Şakir EŞİTTİ**

Öz

Anadolu'da yayımlanan ilk Türkçe yerel gazete kabul edilen Envar-ı Şarkıyye'nin yayımlandığı il olması sebebiyle Erzurum, Türkiye yerel basını içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yerel medya alanında birçok yenilik de ilk olarak Erzurum'da gerçekleşmiştir. Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından desteklenen yerel gazetelerin birleştirilmesi projesinin ilk uygulamaya konulduğu yer de yine Erzurum olmuştur. Yerel medyanın nitelik ve etkinliğinin artırılması amacıyla 2010 yılında uygulamaya konulan projenin Erzurum Basınına etkilerinin incelendiği bu çalışmada, Erzurum'da basının gelişim süreci ve sorunları aşamalar halinde incelenerek 16 Ocak 2012 tarihinde gerçekleşen gazete birleşmelerinin Erzurum basınına etkileri ortaya konulmuştur. Erzurum yerel basının başlıca problemlerinin 'okuyucu sayısının azlığı', 'satış rakamlarının düşüklüğü', 'içerik ve baskıdaki kalitesizlik', 'reklam ve ilan gelirlerinin düşüklüğü' olduğu belirlenmiş ve bu bağlamda yerel gazete birleştirmelerinin Erzurum basınında 'okur sayısı', 'satış rakamları', 'reklam gelirleri', 'içerik ve baskı kalitesi' açısından ne gibi değişikliklere yol açtığı analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda projenin Erzurum'da yayımlanmakta olan gazete sayısını azaltmak dışında önemli bir etkisinin olmadığı; okur sayısı, satış rakamları, reklam gelirleri, içerik ve baskı kalitesi (Pusula ve Yenigün hariç) açısından beklenen iyileşmeleri beraberinde getirmediği ve birleşme öncesi sorunların büyük ölçüde halen devam ettiği saptanmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Erzurum Yerel Basını, Yerel Basın, Yerel Gazete Birleşmeleri

ROLE AND IMPORTANCE OF MERGING LOCAL NEWSPAPERS IN JANUARY 2012 WITHIN THE HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS OF ERZURUM'S LOCAL PRESS

Abstract

For the reason that Envar-ı Şarkıyye, the first local newspaper published in Turkish in Anatolia, published in this province, local press in Erzurum has an important place within Turkish local press. In addition, many innovations in the field of local media began firstly in Erzurum. The first implementation of merging local newspapers project in 2012 which supported by the Press Ad Council (RCC), again occurred in Erzurum. In this study which examines the project which was implemented in 2010 in order to increase the quality and effectiveness of local media, development process and problems of Erzurum local press given in stages, in doing so effects of merging newspapers that took place on 16 January 2012 have been demonstrated. Major problems of Erzurum's local media are 'the lack of readership', 'decrease in sales figures', 'poor quality in printing', 'low level of income' and 'lack of ad revenue' are determined in the study, in this context, the changes in term of 'readership', 'sales figures', 'ad revenue', and 'quality of content and printing made by the merge', have been analyzed. As a result of the analysis, the project did not made any important changes except reducing the numbers of the newspapers, also did not bring the improvement (except Pusula and Yenigün) in terms of readership, sales figures, ad revenue, and quality of content and printing, and the problem before the merging of newspapers mainly still continues. **Keywords:** Erzurum Local Media, Local Media, Local Newspaper Merges

* Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, mehmet.isik@batman.edu.tr

**Yrd.Doç.Dr., Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, sakiresitti@ardahan.edu.tr

GİRİŞ

Demokrasi, yerel yönetimlerle beraber filizlenen kök salan ve gelişerek tüm ülkeye yayılan bir sistemdir. Çağdaş demokrasilerde vatandaşların, gerek toplumsal gerekse kamusal alanda meydana gelen olaylar ile yöneticilerin yaptıkları icraatlar hakkında bilgi sahibi olma, bunlarla ilgili inceleme, yorum ve eleştirilerde bulunma hakları vardır. Bu bakımdan demokrasilerde yerel basın çok önemli işlevler görmektedir. Yerel basın, yerel unsurları ve yerel sorunları ortaya çıkaran, yerel sorunlar hakkında yerel yönetimleri bilgilendiren, yerel halkı bilinçlendirerek onları harekete geçiren ve yerel kamuoyunun oluşmasını sağlayan etkili iletişim araçlarındandır. Yerel basın, yerel halkın bilgilendirilmesi, yerel kamuoyunun sağlıklı oluşturulması, yerel yönetimler ile halk arasında köprü görevi görme, eğlendirme ve eğitime gibi önemli fonksiyonlarının yanı sıra ulusal medyaya da malzeme sağlama ve yerel kültürün taşınması gibi fonksiyonlar da üstlenmektedir. Bu noktada yerel basının önemli işlevlerinden biri yerel yönetimlerle halk arasında bir köprü kurma görevidir.

Demokrasilerde hükümetler ve yerel yönetimler, yerleşim birimlerinde yaşayan halklarında desteğiyle seçilmekte ya da oy kaybına uğrayarak seçim kaybetmektedirler. Bu bakımdan yerel halk, hem ülke hem de kent ve ilçe yönetimlerini belirlemekte, bu demokratik görevlerini ise basının bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma işlevi ile gerçekleştirmektedir. Yerel basının güçlü olduğu yerlerde, “yöre insanları demokrasiye, kişilik haklarına daha kuvvetli sahip çıkmakta, istek ve ihtiyaçlarını daha rahat dile getirme imkânı bulmaktadırlar” (Ulusoy, 2003: 106). Bununla birlikte Türkiye’de yerel basın giderek gücünü kaybetmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında Osmanlı döneminde 1864 Vilayet Nizamnamesi sonrasında yayın sayısı hızla artan ve güç kazanan yerel basın, 1970’lerden sonra yaşanan değişim ve dönüşüme ayak uyduramamış ve özellikle 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi sonrasında düzenli olarak kan kaybederek (Gezgin, 2007: 2) zayıflamıştır. 24 Ocak 1980 Kararları’nın hemen ardından gazetelere sağlanan kâğıt desteğinin kesilmesiyle birlikte birçok yerel ve ulusal basın organı yayın hayatına son vermek zorunda kalmış, diğerleri ise ağır ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum yerel basının içerik ve biçim bakımından gerilemesine neden olmuştur. Yerel basın, giderek ulusal basının içeriğini yerelde yeniden üretmeye, ulusal basında yer alan haberleri tekrar etmeye başlamış ve zayıflamaya devam etmiştir (Erdoğan, 2007: 62).

Yerel basın hızla güç kaybetmesine karşın bu alana yönelik akademik ilgi oldukça azdır. Hâlbuki yerel basın gelişmiş bir demokrasinin göstergesidir. Nitekim Avrupa ülkelerinde ve ABD’de yerel basın üzerine eğilen zengin bir akademik literatür bulunmaktadır. Türkiye’de yerel basının gelişimi ve sorunları hakkındaki sınırlı sayıda nitelikli çalışma arasında Girgin (2001, 2009), Gezgin (2007), Erdoğan (2007), Şeker (2007) ve Ulusoy (2003, 2007) tarafından yapılanlar sayılabilir. Günümüzde Türkiye’de yerel basın, basılı süreli yayın sayısı anlamında oldukça fazla olmakla birlikte içerik olarak kalitesiz, baskı sayısı olarak düşük, mali yapı olarak oldukça zayıf bir görünüm arz etmektedir. Bu sorunlu yapıya karşın yerel basın ağırlığını İstanbul, İzmir, Ankara dışında kısmen korumaya devam etmektedir.

Yerel basının ağırlığını kısmen koruduğu illerin önemlilerinden birisi de Erzurum'dur. Anadolu'da yayımlanan ilk Türkçe yerel gazete kabul edilen *Envar-ı Şarkıyye*'nin burada yayımlanmış olması bu önemi arttırmaktadır. Ayrıca yerel medya alanında birçok yenilik ilk olarak Erzurum'da başlamıştır. Son dönemde Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından desteklenen yerel gazetelerin birleştirilmesi projesinin ilk uygulamaya konulduğu il de yine Erzurum olmuştur.

Bu çalışma, yerel medyanın nitelik ve etkinliğinin artırılması amacıyla Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın teşviki ile BİK tarafından uygulamaya konulan yerel gazetelerin birleşmesinin desteklenmesi projesinin Erzurum basınında hedeflenen sonuçlara ulaşım ulaşıldığı sorunsalı üzerine odaklanmıştır. Çalışmada, önce Erzurum basınının gelişim süreci ve sorunları aşamalar halinde incelenerek birleşme öncesi sorunlar tespit edilmiş, ardından da 16 Ocak 2012 tarihinde gerçekleşen gazete birleşmelerinin Erzurum yerel basınına etkileri ortaya konulmuştur.

Erzurum'da Yerel Basının Tarihsel Gelişimi

Erzurum'da Osmanlı Döneminden itibaren oldukça canlı bir yerel basın var olagelmıştır. 1867 yılında başlayan basım-yayım faaliyetleri, iletişim teknolojilerinin gelişimi ile paralel şekilde gittikçe gelişerek ve çeşitlenerek günümüze kadar devam etmiştir. Anadolu'da ilk Türkçe gazetenin yayımlandığı yer olmasıyla Türk Basın Tarihi içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan Erzurum'da basın işletmelerinin gelişimi: Osmanlı Döneminde, Cumhuriyet'in İlk Yıllarında, Demokrat Parti Döneminde, 1960-1980 Döneminde ve 1980 Sonrası Dönemde olmak üzere beş alt başlık altında incelenebilir.

Osmanlı Döneminde Erzurum'da Yerel Basın

Erzurum'da basın yayın faaliyetleri daha önce de belirtildiği gibi 1860'lara kadar uzanır. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile her vilayette öncelikle valiliklerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere birer matbaa kurulması, bu matbaalarda resmi nitelikli salnameler (yıllıklar), takvimler ve çeşitli konularda kitapların yanında resmi bir gazetenin de çıkarılması öngörülmüştür (Varlık, 1985; Yazıcı, 1994; Girgin, 2009; Koloğlu, 2006: 32-33). Söz konusu dönemde İstanbul dışında 29 yerde vilayet matbaaları faaliyete geçmiş; bunların 25'inde ise vilayet gazetesi yayımlanmıştır (Kocabaşoğlu, 1991: 142). Anadolu'da ilk resmi matbaa Trabzon'da (Matba) 1865'te; ikincisi ise bir yıl sonra 1866'da Erzurum'da kurulmuştur. Anadolu'nun ilk Türkçe gazetesi *Envar-ı Şarkıyye* de Erzurum'da kurulan bu matbaada yayımlanmıştır (Albayrak, 2005: 39-40; Birinci, 2001: 70; Duman, 2000: 16, Yaşar, 1971: 4-5).

Envar-ı Şarkıyye (Doğunun Nurları) 1867 yılında 30x40 cm. boyutlarında 4 sayfa, 3 sütun halinde, haftada bir kez çarşamba (daha sonra perşembe) günleri çıkarılmış ve saman kâğıdına basılmıştır. Azınlıkların bulunduğu diğer vilayetlerde olduğu gibi *Envar-ı Şarkıyye* de iki dilli olarak çıkarılmıştır. Haftada ortalama 2.000 adet basılan gazetenin iki sayfası Türkçe iki sayfası ise Ermenice olarak yayımlanmıştır (Alyanak, 1999: 1; Girgin, 2007: 154-155). Başlangıçta sadece bir yazı işleri müdürü tarafından çıkarılan gazetenin çalışan sayısı yıllar içerisinde artmış, 1871 yılında sekiz çalışana (Gazete devletin resmi yayın or-

ganı olduğundan çalışanlar devlet memurlarıdır) yükselmiştir (Kocabaşoğlu, 1991: 144).

Envar-ı Şarkıyye 1867’de çıkarılmaya başlanmasına rağmen uzun yıllar kesintili olarak yayınını sürdürmüştür. Hatta Cumhuriyet Döneminde içeriği zayıflamasına karşın bir müddet daha aynı adla yayımlanmıştır. Daha sonraları Fındıkoğlu’nun nitelemesiyle “bir sivri akıllı” tarafından adı *Erzurum* şeklinde değiştirilmiş ve 1964 yılında tamamen kapatılmıştır. Gazete, çıkarılışının 101. yıl dönümüne rastlayan 1968 yılında, tarihçi Fahrettin Kırzioğlu’nun katkılarıyla basın-yayın dünyasına tanıtılmış ve Valiliğin desteğiyle 15 Mayıs 1969 tarihinde, kuruluşunun 102. yıl dönümünde tekrar yayına başlamıştır. 1970’li yıllarda ise ödenek yokluğu nedeniyle süresiz olarak kapatılmıştır (Duman, 2000: 25-26).

1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte basın üzerinde sansür kalkmış ve Erzurum basını hareketlenmiştir. 1908-1923 döneminde Erzurum’da altı gazete yayımlanmıştır. Bunlardan ilki Erzurum’un ilk özel gazetesi olan *Hadikat-ül-Ahrar* olmuştur. Çıkışı halk tarafından büyük memnuniyetle karşılanan gazete, buna rağmen uzun ömürlü olmamış ve yaklaşık beş ay sonra yirminci sayısını yayımlayarak yayın hayatına son vermiştir. *Hadikat-ül-Ahrar’ı*; *Bingöl*, *Sadayı Şark*, *Farık*, *Mektep Duyguları* ve *Albayrak* gazeteleri izlemiştir (Bingöl, 1998: 428; Alyanak, 1999: 38-46).

Bunlardan *Bingöl* (ya da *Bingöl-Necat*) gazetesi 1911 yılında yayın hayatına başlamış ve haftada iki sayı olacak şekilde yaklaşık üç yıl kadar yayımlanmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkasına yakın çizgide yayın yapan *Sadayı Şark (Doğu’nun Sesi)* da aynı yıl yayın hayatına başlamış ve önceleri haftada bir, sonraları ise haftada iki kez olacak şekilde çıkmıştır. Gazete 20 sayı çıktıktan sonra yayın hayatına son vermiştir. Bir diğer gazete *Farık* (Ayıran, Fark Eden) ise Balkan Savaşı döneminde 1912 yılında dönemin Erzurum Valisi Mehmet Emin (Yurdakul) Bey’in desteği ile çıkmış ve yaklaşık bir yıl sonra kapanmıştır (Bingöl, 1998: 429). *Mektup Duyguları* isimli edebi gazete de yine Balkan Savaşları döneminde 1913 yılında çıkmış ve sayfalarında genellikle Balkan Savaşı acılarına değinen şiir ve hikâyelere yer vermiştir (Duman, 2000: 25-26). Ayrıca bu dönemde Erzurum’da başlıcaları Taşnak Cemiyeti’nin çıkardığı *Haraç* (1908-1914) ve *Sird* (1910-1911) olan çok sayıda Ermenice gazete çıkarılmıştır (Alyanak, 1989: 30).

Söz konusu dönemin en önemli gazetesi ise 14 Mart 1913 tarihinde Selim (Polat) Bey tarafından kurulan ve İttihat ve Terakki Partisi tarafından desteklenen *Albayrak* olmuştur (Coşar, 1964: 199). Erzurum’da sayıları hızla artan Ermenice yayımlara karşı çıkarılmaya başlanan gazete, Rus işgali sırasında kapatılmakla birlikte 1918 yılında, Erzurum Rus işgalinden kurtarıldıktan sonra Süleyman Necati (Güneri) Bey’in çabaları ile yeniden yayın hayatına başlamıştır (Şirin, 2009: 210). İlk sayısı 12 Nisan 1919’da çıkan *Albayrak*, Doğu Anadolu’nun Ermenilere verilemeyeceğini savunarak Milli Mücadeleyi desteklemiş ve yayınlarıyla sadece Erzurum’un değil tüm Anadolu’nun sesi olmaya çalışmıştır (Yurdigül, 2000: 206-216). Söz konusu dönemde Milli Mücadelenin lideri Mustafa Kemal’in daha yaygın kitlelere ulaşabilmek için “fazilet adaları” diye nitelediği yerel basını desteklemesi de (Girgin, 1997: 39; Bengi, 2012: 301, Faraç, 2000: 22-23) Anadolu’nun diğer gazeteleri gibi *Albayrak*’ın yayınlarını cesaretlendirmiştir. Gazete kendisine “bütün şark havalisinde halkı uyandırmak”, “dışarıdakileri bu gazete ile haberdar etmek” ve “eli silah tutan bütün

Müslümanları bu mukaddes cihad uğruna seferber etmek” gibi önemli amaçlar edinmiştir (Coşar, 1963: 73).

İki önemli ismi, Süleyman Necati (Güneri) ve Cevat (Dursunoğlu) Bey’ler, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti’nde yer alan gazete, aynı zamanda Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin de yayın organı olarak görülmüştür (Akbulut, 2006: 16-20; Arslan & Gökçen, 2003: 499). Bu sebeple her sayısında “Vilayet-i Şarkiye Ermenistan olamaz” (Özçelik, 2005: 12) başlığını kullanan gazetenin İstanbul’a girişi yasaklanmıştır. Sayfalarında Bolşevikliği öven yazılara yer vermesi, *Albayrak*’ın Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kazım Karabekir ile arasının bozulmasına sebep olmuş, gazetenin genel yayın yönetmeni Mithat Bey, 13 Mart 1921’de tutuklanmıştır. Bu olaydan sonra yayınına aralıklarla devam eden gazete, 1922 yılında yayın hayatına son vermiştir (Yurdigül, 2000: 206-216; Yust, 1995: 127). 1960 yılında Hürrem Tutar tarafından yayımlanmaya başlanan (Mora, 2002: 126) ve 2012 yılında gerçekleşen birleşmeye kadar yayın hayatına devam eden *Albayrak* gazetesinin, ilk *Albayrak* gazetesi ile bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Erzurum’da Yerel Basın

Cumhuriyet’in ilk yıllarında gelişimini sürdüren Erzurum yerel basını 1928’de Harf Devrimi’nin gerçekleştirilmesinden sonra bir durgunluk dönemine girmiştir. 1928-1936 döneminde çoğu Öğretmenler Birliği ve Halkevleri tarafından yayımlanan sekiz süreli yayın çıkarılmıştır (Duman, 2000: 98). Bununla birlikte 1936 sonrasında basında bir hareketlenme başlamış ve 1946 sonrasında söz konusu hareketle hızlanarak devam etmiştir. Bu dönemde çıkan gazeteler; *Özdilek* (1923), *Muallimler Birliği* (1924), *Bizim Gazete* (1926), *Türk Çocuğu* (1926), *Karyuvası Mecmuası* (1927), *Şen Yayla* (1927), *Yaylamız Erzurum* (1934), *Doğu* (1936), *Atayolu* (1939), *Erzurum* (1939), *Ajans Haberleri* (1940), *Erzurum* (1943), *Yayla* (1944) ve *Yeni Erzurum* (1947) olmuştur.

Bunlardan Erzurum Muallim Mektebi tarafından 10 Temmuz 1923’te çıkarılmaya başlanan *Özdilek*, Erzurum basın tarihinde önemli yere sahiptir. Valilik matbaasında basılan gazete, sayfalarında okullaşmanın önemine ve öğretmenlik mesleğine yönelik yazılara yer vermiştir (Alyanak, 1999: 70-71). Milli Eğitim Müdürü Cemal Gültekin’in tayininin çıkmasıyla önce Trabzon’a sonra da 1928 yılında Samsun’a taşınan *Özdilek*, orada *Duygu-Dilek* adıyla yayınına sürdürmüştür (Sağlam & Albayrak, 2010: 336).

Dönemin bir başka önemli gazetesi Erzurum Muallimler Birliği’nin yayın organı olarak 15 Mart 1924’te çıkarılmaya başlanan *Muallimler Birliği*’dir. Eğitim ve edebiyata ilişkin yazıların yoğunlukta olduğu gazete, *Envar-ı Şarkiyye* matbaasında basılmıştır. Yazarları o yıllarda Erzurum’da çalışan öğretmenler olan *Muallimler Birliği*’nin yazarları arasında sonradan Türk Edebiyatı’nın en önemli isimlerinden birisi olacak olan Edebiyat öğretmeni Ahmet Hamdi Tanpınar da bulunmaktadır (Alyanak, 1999: 73-74).

Muallimler Birliği’nin çıkardığı 15 günde bir yayımlanan *Türk Çocuğu* da oldukça önemli bir dergidir. Dergide geleceğin sahipleri olarak görülen gençlere ilişkin kültürel ve bilimsel yazılara ağırlık verilmiştir. Şiirler, maniler, hikâyeler yanında okuyucunun dikkatini çeken ödüllü bilmece de yayımlanan dergide özellikle edebi ürünler oldukça kalitelidir.

15 Nisan 1927'de yayımlanmaya başlanan *Karyuvası* da bu dergiye benzer bir çizgide yayın yapmıştır (Duman, 2000: 33-34).

Erzurum basın tarihi açısından önemli olan diğer bir dergi de Şevket Süreyya Aydemir tarafından 1927 yılında çıkarılan *Şen Yayla*'dır. Erzurum Muallimler Birliği tarafından desteklenen dergi, Valilik matbaasında basılmıştır (Duman, 2000: 33-34). Bu dergiden sonra *Doğu* gazetesine kadar kayda değer bir yerel basın organından bahsetmek mümkün değildir.

Dönemin Bölge Valisi Tahsin Özer'in, İstanbul'dan Cihat Baban ve Bahadır Dülger'in yardımıyla 1936 yılında yayımlamaya başladığı *Doğu*, taşrada İstanbul ayarında bir gazete çıkabileceğinin ilk örneği olmuştur. İlk beş nüshası haftalık, ondan sonrakiler günlük olarak basılan *Doğu*, iki yıl boyunca oldukça yetkin bir içerikle çıkmış, sayfalarında Erzurumlu aydınlar yanında Ankara ve İstanbul'da yaşayan yazarların makalelerine de yer vermiştir (Duman, 2000: 35).

Dönemin bir diğer önemli dergisi de 19 Şubat 1944'te yayımlanmaya başlayan *Yayla*'dır. İki ayda bir yayımlanan dergi ikinci sayısından itibaren ismini *Erzurum* olarak değiştirmiştir. Dergi sayfalarında genel olarak Erzurum'un sözlü kültürüyle ilgili yazılara ve edebi eserlere yer verilmiştir (Duman, 2000: 36). Dönemin son önemli gazetesi ise ilk sayısı 1947 yılında yayımlanan ve yayınlarında CHP'yi destekleyen *Yeni Erzurum* gazetesidir. Gazete, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara geliştinden bir süre sonra çeşitli sıkıntılar yaşamaya başlamıştır.

Türkiye'de 1946 sonrasında hem ulusal hem de yerel basın 1950'lerin ortalarına kadar büyük ölçüde Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Erzurum basınında da benzer bir yaklaşım hâkimdir. Bununla birlikte sayısı az da olsa muhalefeti destekleyen gazeteler de mevcuttur.

Demokrat Parti Döneminde Erzurum'da Yerel Basın

1950 Genel Seçimlerinde, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de Tek Parti Dönemi sona ermiş ve yeni bir dönem, Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Söz konusu 10 yıllık dönemde Erzurum yerel basınındaki canlılık devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye genelinde DP'yi destekleyen gazetelerin yoğunlukta olduğu yerel basın, iktidar tarafından desteklenmiştir. Her il veya ilçede "demokrat", "öz demokrat" kimliği alan gazeteler çıkmaya başlamıştır (Koyukan 1995: 167). Benzer bir durum yayımlanan gazete ve dergilerin büyük çoğunluğu Demokrat Parti'yi destekleyen Erzurum için de geçerlidir. Bu dönemde çıkan gazete ve dergiler; *Demokrat Erzurum* (1950), *Doğu* (1950), *Pasinler* (1950), *Şarkın Sesi* (1950), *Demokrat Doğu* (1951), *Hâkimiyet* (1951), *Oltu* (1951), *Kale* (1952), *Şenkaya* (1952), *Yeni Çağ* (1952), *Aşkale Postası* (1953), *Demokrat Erzurum* (1953), *Gayret* (1953), *Sesimiz* (1953), *Yeni Aziziye* (1953), *Haber* (1954), *Horasan* (1954), *İnkılap* (1954), *Palandöken* (1954), *Erzurum Ticaret Sicil Gazetesi* (1955), *Hürsöz* (1955), *Şark Postası* (1955), *Davamız* (1956), *Erzurum* (1956), *Hakikat* (1956), *Mefkûre* (1956), *Milletin Sesi* (1956), *Dadaş* (1957), *Doğu Ekspres* (1957), *Şafak* (1957), *Ufuk* (1957), *Demokrat İlica* (1957), *Karasu Kenarında* (1958), *Saksağan* (1958), *Aziziye* (1959), *Aziziye*

Postası (1959), *Erzurum'un Sesi* (1959), *Serhat* (1959), *Tarih Yolunda Erzurum* (1959) ve *Yakutiye* (1959) şeklinde sıralanabilir.

Bunlar arasında Erzurum basınında iz bırakanlardan birisi de, 1960 yılına kadar yayınına devam eden *Demokrat Erzurum* gazetesidir. Demokrat Parti'nin yayın organı durumundaki gazete, günlük siyasi olaylara yer vermiştir. Aynı dönemde yayımlanan ve benzer yayın çizgisine sahip *Demokrat Doğu* gazetesi de Demokrat Parti'nin fikirlerini savunmuştur. 1951 yılında yayın hayatına başlayan gazetede CHP karşıtı yazılar oldukça dikkat çekicidir. Demokrat Parti'yi destekleyen bir diğer önemli gazete de *Doğu Ekspres*'tir (Duman, 2000: 37-45). 11 Mart 1957 tarihinde yayımlanmaya başlanan gazete, 1960 Askeri Müdahalesinden dört gün sonra 31 Mayıs 1960'da kapatılmıştır.

Söz konusu dönemde Demokrat Parti'ye muhalif yayınlar yapan gazeteler de yayımlanmıştır. Bunlardan *İnkılap* gazetesi, Erzurum basını içerisinde önemli bir yere sahiptir. 1954 yılında yayımlanmaya başlayan gazete, Hürriyet Partisi'ni desteklemiştir (Duman, 2000: 42, 44-45). Benzer şekilde 12 Nisan 1956'da yayına başlayan ve halen devam eden *Milletin Sesi* gazetesi de Demokrat Parti'yi desteklememiştir. 5 Eylül 1956'da Erzurum basınına önemli ismi Kemal Alyanak tarafından çıkarılmaya başlanan gazete, önceleri *Millet Partisi*'ni desteklerken, sonraki yıllarda daha çok yerel ve ulusal haberlere yer veren bir gazete haline gelmiştir (Bingöl, 1996: 319-321).

9 Kasım 1955 tarihinde yayın hayatına merhaba diyen *Hürsöz*, Erzurum basınına önemli yayın organlarından biri olmuştur. Türkiye geneline de dağıtımı yapılan *Hürsöz*, 20 Ocak 1990'da tamamen kapanmıştır. Dönemin önemli gazetelerinden bir diğeri ise 1956 yılında yayın hayatına başlayan ve 1968 yılına kadar aynı isimle yayınına devam eden *Hakikat* gazetesidir. Günlük olarak çıkan gazetede yurttan ve dünyadan haberlere yer verildiği gibi zaman zaman şiir ve romanlara da yer verilmiştir. Son iki sayfası ilan, reklam ve spor haberlerine ayrılan *Hakikat*, 1968 yılından itibaren *Halkın Sesi*, 1985 yılından itibaren de *Hür Adalet* ismiyle yayımlanmaya başlamıştır (Duman, 2000: 42).

Görüldüğü gibi 1950-1960 döneminde Erzurum'da oldukça canlı bir yerel basın bulunmaktadır. Birçoğu 1990'lara hatta günümüze kadar yayın hayatına devam eden gazete ve dergilerin birçoğu bu dönemde çıkmaya başlamıştır.

1960-1980 Döneminde Erzurum'da Yerel Basın

27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen Askeri Müdahale, Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Müdahalenin ardından Demokrat Parti'yi destekleyen gazeteler kapatılmıştır. 12 Mart 1971 Muhtırası ile kesintiye uğrayan, 12 Eylül Askeri Müdahalesi ile sona eren bu dönemde, yürürlüğe konulan 1961 Anayasası ve Basın Kanunu ile basın özgürlüğü genişlemiş ve basına özerklik tanınmıştır (Alemdar, 1981: 116-117). Ayrıca Millî Birlik Komitesi tarafından, iktidarın keyfi ilan dağıtımını uygulamasının önüne geçmek için (Sözeri & Güney, 2011: 31). 2 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen 195 Sayılı Kanunla Basın İlan Kurumu'nun kurulmasıyla, resmi ilanları belirli ölçülerde ve eşit olarak dağıtacak kurumsallaşma tesis edilmiştir (İnuğur, 1992: 372, Topuz, 2003: 229). Resmi ilanlarla birlikte yerel basın ciddi bir ekonomik desteğe kavuşmuş, Anadolu basınında

adeta patlama yaşanmıştır. 1964 verilerine göre 66 il ve 138 ilçede, 322 günlük ve 205 haftalık gazete yayınlanmaktadır. Sadece Ankara’da çıkan günlük gazete sayısı ise 34’tür (Koyukan, 1995: 169).

Özgürlüklerin genişlemesinin gazete içeriklerine getirdiği zenginlik ile dağıtım ve basım tekniklerindeki ilerlemeler, beraberinde tiraj artışını getirmiş ve büyük gazeteler Ankara, İzmir, Adana, Erzurum’da basımevleri kurarak, buralarda baskı yapmaya başlamışlardır (Dalbulak, 1996: 44). Fakat 1970’lerden itibaren bir yandan basın üzerindeki baskıların artması, diğer yandan da gelişen iletişim ve ulaşım imkânları yerel basını, ulusal basınla rekabet edemez hale getirmiştir.

Yerel basın, yaygın basının Türkiye genelinde yoğun bir şekilde dağıtılmadığı 1970’lere kadar kimi zaman etkin birer baskı unsuru olmuş, halkla bütünleşmiş ve yurttaşların haber almada birinci kaynağı olmuştur. Bol kadın fotoğraflı ve sansasyonel haberlerle dolu yaygın basının Anadolu’nun hemen her yerine ulaşması ve yerel ekler çıkartmaya başlaması sürecinde, ilkel yöntemlerle ve gelişmemiş profesyonelle çalışan yerel basın okuyucular tarafından unutulmuş; bu yapıda, yerel gazetecilik yapan gazetecilerin kendi kentindeki prestiji, ulusal gazete muhabirlerinininkinin yanında ortadan kalkmıştır. Bu gelişme 1970 ve 1980’lerde yerel gazetelerin giderek zayıflamasına ve kapanmasına sebep olmuştur. Pazarda kalma çabası yerel gazeteleri yeni ve bazen de kendileri ve okuyucuları için faydalı olamayan ilişkisel stratejiler ve üretim stratejilerini kullanmaya götürmüştür (Erdoğan, 2007: 38-39). Sonuç olarak 70’li yıllar Anadolu basınının çöküşe geçtiği yıllar olmuştur.

Bu dönemde Erzurum’da yayımlanan gazete ve dergiler; *Çağlayan Aras* (1960), *Merhaba Gıdık* (1960), *Sabah* (1960), *Aşkale* (1961), *Hüryol* (1961), *Şalale* (1962), *Yeni Ümit* (1963), *Albayrak* (1964), *Enerji* (1964), *Hâkimiyet* (1964), *Hareket* (1964), *Hınıs’ın Sesi* (1964), *Pasinler’in Sesi* (1964), *Anadolu* (1965), *Çaba* (1965), *Devrim* (1965), *İmet* (1965), *Öğüt* (1965), *Yeni Şafak* (1965), *Aşkale’de Sabah* (1966), *Kahramanların Sesi* (1966), *Nene Hatun* (1966), *Uyanış* (1966), *Deneme* (1967), *Dadaş* (1967), *Kümbet* (1967), *Oltu* (1967), *Halkın Sesi* (1968), *Hamle* (1968), *Doğu İşin Sesi* (1969), *Kandilli’nin Sesi* (1969), *Adımlar* (1970), *Homongolos* (1970), *Yeşil İspir* (1970), *Çiftçinin Sesi* (1971), *Doğu’da Zirai Mücadele* (1971), *Erzurum Barosu Dergisi* (1971), *Hak Gör* (1971), *Dadaş* (1973), *Gurbet* (1973), *Erzurum Fuarı* (1973), *Oltu’nun Sesi* (1973), *Rehberlik Eğitimi* (1973), *İlica’nın Sesi* (1974), *Doğu* (1976), *Talebe* (1976), *Ülküdaş* (1976), *Yaylada Tarım* (1976), *Yağmur* (1977), *Büşra* (1978), *İntizar Teknizam* (1978), *Ülkü Ocakları* (1978), *Köy Dergisi* (1979), *Meşale* (1979), *Vahdet* (1979), *Yeni Aziziye* (1979), *Ferman* (1980), *Koz* (1980) ve *Türk Tuğrası* (1980) şeklinde sıralanabilir.

1960 sonrasında yayımlanan önemli gazetelerden ilki 5 Eylül 1960’da yayımlanmaya başlayan bir mizah dergisi olan *Merhaba Gıdık*’tır. Dönemin siyasi olaylarını mizahi bir yaklaşımla işleyen dergi, Vatan matbaasında basılmıştır. Dönemin ikinci önemli gazetesi 1964 yılında Hürrem Tutar tarafından yayımlanan *Albayrak* olmuştur (Duman, 2000: 53-54). Aynı yıl yayımlanmaya başlanan ve Said-i Nursi’nin fikirlerini savunan haftalık *Hareket* de dönemin önemli gazeteleri arasındadır.

Bu dönemin bir diğer önemli gazetesi de Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen *Devrim*'dir. İsmet İnönü'nün "Devrimler, yeniden uyanma ve bir aydınlık dünyanın ifadesidir" cümlesini slogan olarak kullanan gazete, 1982 yılında satılmış ve ismi *Yeni Haber* olarak değiştirilmiştir (Duman, 2000: 57). Bu tarihten itibaren Erzurum'da sol partileri destekleyen ya da sol görüşlü bir gazete çıkmamıştır.

Anadolu Fikir Derneği Erzurum Şubesi'nin yayın organı *Adımlar* dergisi de dönemin dikkat çeken yayın organları arasındadır. İlk sayısı 1970'de çıkan ve yazarları arasında Sezai Karakoç'un da bulunduğu *Adımlar*, içerik ve yayın politikası olarak Anadoluçuluk idealini benimsemiş (Duman, 2000: 35) ve yayınlarında Anadolu'nun geri kalmışlığı, fakirliği gibi sosyal konuları işlemiştir.

Ulusal basının etkisinin artmaya başlamasına karşın 1961 Anayasası'nın yarattığı özgürlük ortamının da etkisiyle 1960-1980 dönemi Erzurum yerel basınının oldukça canlı ve renkli olduğu bir dönem olmuştur. Çoğu kısa ömürlü olan ve farklı fikirler savunan onlarca gazete ve dergi bu dönemde yayımlanmıştır. Öte yandan bu sayıda farklı gazete ve derginin yayımlanabilmiş olması, dönemin Erzurum'unun düşün yapısının zenginliğini de ortaya koymaktadır.

1980 Sonrası Dönemde Erzurum'da Yerel Basın

12 Eylül 1980'de yaşanan Askeri Müdahale hem Türk siyasi hayatında hem de basında yepyeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Söz konusu dönemde yaygın basında yaşanan magazinleşme eğilimi yerel basını da etkisi altına almış, Milli Güvenlik Kurulu'nun talimatlarına uygun davranan yerel basın sayfalarında siyasi konulara yer vermeyerek daha çok siyaset dışı konulara yönelmiştir. Söz konusu dönemde 24 Ocak Kararlarının ardından gazetelere sağlanan kâğıt desteğinin kesilmesi de yerel basını olumsuz etkilemiş; pek çok yerel gazete kapanmıştır. 1984'ten sonra iki yıl içinde 244 gazete yayınına son vermiştir (Erdoğan, 2007: 40).

Türk basınında önemli yapısal değişimlerin söz konusu olduğu bu dönemde, yerel gazeteler örgütlenme yapısında, yaygın gazetelerde yaşanan dönüşüme ayak uyduramamış; bunun yerine yaygın basının "içeriksel ve ilişkisel taktik, strateji ve politikalarını" kopyalayıp yerelde uygulamaya başlamışlardır. Böylece yerel basın, yaygın basının içeriğini yerelde yeniden üretmeye başlamış (Erdoğan, 2007: 62) ve zayıflamaya devam etmiştir. Doksanlı yıllara gelindiğinde ise basın sektöründe tekelleşme hâkim olmaya başlamış, gazeteci patronun yerine işadamı patron kimliği geçmiştir. Ulusal basın Bab-ı Ali'den İkitelliye, medya plazalara taşınmıştır (Bali, 2005: 205).

1980 sonrasında Erzurum gazeteleri önceki döneme göre çeşitliliğini kaybetmiş, genel anlamıyla hemen tüm gazeteler muhafazakâr çizgide yayın yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Erzurum'da yayımlanan gazete ve dergiler; *Dergah* (1981), *Gönül* (1981), *Yeni Haber* (1981), *Genç Kardeş* (1982), *Kardaş Edebiyatlar* (1982), *Elif* (1985), *Hür Adalet* (1985), *Sancak* (1985), *Şark* (1985), *Huma Kuşu* (1987), *Ekonomide Erzurum* (1989), *Mina* (1989), *Doğuda Sağlık* (1991), *İspir'de Çoruh* (1991), *Karçiçeği* (1991), *Nene Hatun*¹ (1991), *Sporcu Dadaş* (1991), *Erzurum* (1992), *Palandöken* (1992), *Talebe* (1992), *Tohum*

(1992), *Anadolu Hakimiyeti* (1993), *Birliğe Çağrı* (1993), *Can Dadaş* (1993), *Erzurum Haber* (1993), *İspir'de Tarım* (1993), *Kalem ve Onur* (1993), *Kırkgöze* (1993), *Nizam-ı Âlem Ocakları* (1993), *Son Söz* (1993), *Büyük Erzurum* (1994), *Dağuda Haber* (1994), *Erzurum Barosu Dergisi* (1994)², *Kilim* (1994), *Taraftarın Sesi* (1994), *Temmuz* (1995), *Akademik Araştırmalar* (1996), *Cemre* (1996), *Hakikat* (1996), *Yenişehir Sanat* (1996), *Gönülden Gönüle Sesleniş* (1997), *İkra* (1997) ve *Görünüm* (1997) şeklinde sıralanabilir.

Dönemin önemli yayın organlarından ilki Türkiye dışındaki Türklerin sanat ve edebiyatlarını tanıtmak, kültürel anlamda onlarla yakınlık kurmak amacıyla çıkarılan *Kardaş Edebiyatlar* dergisidir. Doç. Dr. Yavuz Akpınar tarafından Atatürk Üniversitesi'nde görev yaptığı sırada kurulan dergi, 1982-1999 yılları arasında toplam 45 sayı yayımlanmıştır. Sayfalarında Azeri, Özbek, Kırgız, Türkmen, Tatar edebiyatları gibi akraba edebiyatların hem geçmiş, hem de bugünü hakkında bilgiler verilen *Kardaş Edebiyatlar*, maddi imkânsızlıklar nedeniyle 1999 yılında kapanmış olmakla birlikte günümüzde *Kardaş Edebiyatlar* adıyla internet ortamında dijital olarak yayımlanmaya devam etmektedir.

Dönemin bir diğer önemli gazetesi de ilk sayısı Ağustos 1996'da yayımlanan *Hakikat* gazetesidir. "Önce Hak ve Halk" mottosu (Mora, 2002: 131) ile çıkan gazete, sayfalarında yerel haberler yanında ulusal haberler ile ekonomi ve spor haberlerine de yer vermiştir.

1980 sonrası dönemde Erzurum yerel basını, hem fiziki görünüm olarak hem de düşünsel olarak tek tipleşmiştir. Gazeteler 1980 öncesindeki düşünsel zenginliği kaybetmiş, bir yandan kapılarını sol görüşe tamamen kapatarak muhafazakârlaşırken diğer yandan da ulusal basının haberlerini aktaran birer yayın organına dönüşmüşlerdir. Mali durumları oldukça zayıf olan gazeteler, Basın İlan Kurumu'ndan aldıkları resmi ilanlardan elde ettikleri gelirlerle ayakta durmaktadır. Reklamlardan elde ettikleri gelirlerle varlıklarını devam ettirmeleri ise mümkün görünmemektedir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Özellikle 1970'lerin sonlarından itibaren sürekli kan kaybederek zayıflayan yerel basını güçlendirmek ve etkinliğini arttırmak için çeşitli çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmışsa da zayıflamanın önüne henüz geçilememiştir. Bu çerçevede Basın İlan Kurumu tarafından 2010 yılı sonlarında ortaya atılan benzer çizgide yayın yapan yerel gazetelerin birleşmelerinin teşvik edilerek nitelik ve etkinliğinin artırılması önerisi, 16 Ocak 2012 tarihinde Erzurum'da uygulamaya konmuş ve o tarihte yayımlanmakta olan 16 gazete, yayın hayatına 4 gazete çatısı altında devam etmeye karar vermiştir. Bu çalışmanın amacı, Ocak 2012'de BİK desteği ile gerçekleşen gazete birleşmelerinin Erzurum yerel basınına etkilerini analiz etmek, birleştirmelerin hedeflenen nitelik ve etkinlik yönündeki iyileştirmeleri gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ortaya koymaktır.

BİK desteği ile gerçekleşen 2012 gazete birleşmelerinin Erzurum yerel basınına etkilerinin araştırıldığı bu çalışma, genel anlamıyla nitel bir durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Durum çalışmaları sosyal bir olgunun geçmişini şimdiki durumunu ve çevre ile ilişkisel özelliğini incelemek için tasarlanır (Erdoğan, 2003: 152). Bu çalışmalarda bir veya birkaç durum kendi sınırları içinde (ortam, zaman vb.) bütüncül olarak analiz edilir (Yıldırım

& Şimşek, 2011: 79). Bu çalışmada Erzurum'da BİK desteği ile gerçekleşen yerel gazete birleşmelerinin Erzurum basınına etkileri, Erzurum basınının geçmişi de göz önüne alınarak analiz edilmiş, söz konusu birleşmelerin nitelik ve etkinlik yönünden hedeflenen iyileştirmeleri gerçekleştirip gerçekleştirmediği ortaya konulmuştur. Bu analiz yapılırken Yin (1994: 86-96) tarafından durum çalışmalarında kullanılabileceği belirtilen altı kanıt kaynağının [dokümanlar (mektuplar, ajandalar, gazete makaleleri vb.), görüşmeler, arşiv kayıtları, doğrudan gözlem, katılımcı gözlem, fiziksel objeler], üçünden; dokümanlar, görüşmelerden elde edilen veriler ve arşiv kayıtlarından yararlanılmıştır.

Bu çerçevede sadece gazete ve dergilerin araştırma evrenine dahil edildiği çalışmada Erzurum basınına ilişkin gazete kaynakları taranmış, Erzurum Valilik arşivinde bulunan "icmal varakaları" ile BİK verileri incelenmiş ve kartopu örneklem yöntemiyle seçilen Erzurum basını ile çeşitli şekillerde ilgili toplam on beş kişiyle yüz yüze yapılandırılmamış/açık uçlu görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler için önceden soru hazırlanmamış, sorular etkileşimin doğal akışı içerisinde yöneltilmiş (Yıldırım & Şimşek, 2011: 79) ve yazarak not almak suretiyle kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler elde edilen veriler, Erzurum Valiliği İcmal Varakaları ve Erzurum Basın İlan Kurumu kayıtlarından elde edilen gazete sayıları, satış rakamları, ilan gelirleri ve baskı kalitesine ilişkin veriler ile birlikte değerlendirilerek ulaşılan sonuçların sunumu yapılmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde 16 Ocak 2012 yerel gazete birleşmelerinin Erzurum yerel basınına etkileri ve birleşmeler sonrasında Erzurum yerel basının durumuna ilişkin bulgular, Ocak 2012 Birleşmelerinin; 'Erzurum Yerel Basının Kurumsal Yapısına Etkilerine İlişkin Bulgular', 'Okuyucu Sayısı ve Satış Rakamlarına Etkilerine İlişkin Bulgular', 'İlan Gelirlerine Etkilerine İlişkin Bulgular' başlıkları altında sunulmuştur.

Ocak 2012 Birleşmelerinin Erzurum Yerel Basınının Kurumsal Yapısına Etkilerine İlişkin Bulgular

Anadolu'da ilk Türkçe gazetenin yayınlandığı il olan Erzurum'da Osmanlı döneminden itibaren oldukça canlı bir yerel basın bulunmaktadır. 1 Ekim 2010'da BİK Erzurum Şubesi'nin kurulması, yerel basınında bazı yapısal değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Sayfa sayısı ve baskı adetleri konusunda BİK'in koyduğu yeni standartlar 16 gazetenin yayımlandığı yerel basında değişimin tetikleyicisi olmuştur. Yeni standartların uygulamaya konması için tanınan bir yıllık geçiş süresinin dolmasıyla birlikte yeni standartları karşılamakta zorlanan yerel basın, BİK tarafından desteklenen birleşme konusuna sıcak bakmak zorunda kalmıştır. Böylece yerel basın alanında birçok konuda örnek olan Erzurum Basını, BİK'in Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın isteğiyle 2010 yılında yerel medyanın nitelik ve etkinliğinin artırılması amacıyla başlattığı, birleşme çalışmalarına destek veren ilk il olmuştur.

Doğu Anadolu Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Feridun Fazıl Özsoy'un da destek verdiği birleşme, 16 Ocak 2012 tarihinde gerçekleşmiş ve yayımlanmakta olan 16 gazete, dört gazete çatısı altında birleşmiştir. Böylece *Albayrak*, *Dava*, *Doğudan Doğan Güneş*, *Erzurum*,

Göktürk, Haber Doğu, Kurtuluş, Manşet, Olaylara Yorum, Sıla ve Ufuk 2000 gazetelerinin, 16 Ocak 2012 tarihli dilekçeleri ile resmî ilân yayınlama hakkından feragat ederek, ücretli gruplar halinde *Doğu Ekspres* (Şubat 2012’de adını Erzurum Hâkimiyet olarak değiştirmiş ve Mart 2013’te *Pusula* gazetesi tarafından satın alınmıştır), *Milletin Sesi, Palandöken* ve *Yeni Kuşak* gazetelerine katılmaları ile gazete sayısı dörde düşmüştür. Birleşme sonrasında Erzurum Basınının görünümü şu şekilde değişmiştir:

***Doğu Ekspres* Gazetesi Çatısı Altında Birleşenler**

Doğu Ekspres çatısı altında toplanan *Manşet, Albayrak* ve *Sıla* gazetelerinin sahipleri Kar Medya Yay.Org.Tic.San.Ltd.Şti’ni kurarak Yaşar Çelik’i yetkili tayin etmiş ve ilan haklarını devretmişlerdir. 17 Şubat 2012 tarihinde *Doğu Ekspres* adının *Erzurum Hâkimiyet* olarak değiştirilmesiyle birlikte 1950’li yıllardan bu yana yayın hayatına devam etmekte olan *Doğu Ekspres* ve *Albayrak*, basın alanından çekilmiştir.

***Doğu Ekspres* (Şubat 2012’ten sonra *Erzurum Hâkimiyet*)**

Doğu Ekspres gazetesi 1957 yılında Şinasi Ünal tarafından kurulmuş ve 1991 yılında Öztürk Akyurt tarafından satın alınmıştır. Günlük olarak 12 sayfa ve 2,4 m2 olarak çıkan gazetenin ortalama aylık tirajı 2010 yılında 11.000, abone sayısı ise 280 civarındayken, 2011 yılında ortalama tiraj 6500’e inmiştir. Her ne kadar birleşme *Doğu Ekspres* çatısı altında gerçekleşmişse de *Doğu Ekspres* adı korunamamış, 10 Şubat 2012 tarihli Yönetim Kurulu Kararıyla 27 Şubat 2012 tarihinden itibaren adı *Erzurum Hâkimiyet* olarak değiştirilmiştir. Bir yıl kadar bu isimle yayımlandıktan sonra 5 Mart 2013’de isim hakkıyla birlikte *Pusula*’ya devredilmiştir.

***Pusula* Gazetesi**

“Doğu’nun İlk ve Tek Bölge Gazetesi” sloganı ile 11 Mart 2012 tarihinde yayın hayatına merhaba demiş ve bir yılın sonunda 100 binin üzerinde tiraja ulaşmayı başarmıştır. Erzurum merkezli bölge gazetesi olan *Pusula*’nın imtiyaz sahibi, Karadayı Basın A.Ş. adına Kenan Güneş, genel yayın yönetmeni Salih Tekin, sorumlu yazı işleri müdürü Cihat İncesu’dur. BİK verilerine göre (BİK, 2014) Şubat 2014 tirajı 101.000 olan gazete, Karadayı Basın A.Ş. Baskı tesislerinde basılmaktadır. Gazetede 21’i üniversite mezunu (8’i İletişim Fakültesi mezunu) olmak üzere toplam 43 kişi çalışmaktadır. Bu mevcudun içerisinde matbaada çalışanlar da bulunmaktadır. Gazetenin matbaası teknolojik olarak oldukça iyi seviyede cihazlarla donatılmış olup, çevre illerde yayımlanan yerel gazete ve dergilerin hemen tamamı ile *Yenigün* ve *Palandöken* gazeteleri halen bu matbaada basılmaktadır. Ayrıca matbaa *Hürriyet, Milliyet, Sabah* gibi ulusal gazeteleri de basacak kapasitede olup, bu konuda girişimler devam etmektedir.

Pusula, gerek kâğıt kalitesi gerekse içerik olarak ulusal seviyede bir gazete olarak çıkmaktadır. Gazetenin sorumlu yazı işleri müdürü Cihat İncesu ile 26.11.2013 tarihinde yaptığımız görüşmede İncesu, *Pusula*’yı önce bölgesel ardından da ulusal düzeyde yayın yapan bir gazete haline getirmeyi planladıklarını ifade etmiştir. Bu görüşmede Doğu Anadolu gibi okuma yazma oranının Türkiye genelinin oldukça altında olan bir bölgede gazete çıkarmanın zor ve riskli bir iş olduğunu anlatan İncesu, bölgede farklı kültürel özel-

liklere sahip vatandaşların yaşamakta olmasının da faaliyetlerini zorlaştırdığını; ancak bu zorluklara rağmen kısa zamanda elde ettikleri başarının kendilerini cesaretlendirdiğini söylemiştir. Gazete halen Erzurum, Iğdır, Van, Kars, Ağrı, Ardahan, Hakkâri, Muş, Bingöl, Bitlis, Bayburt illerinde dağıtılmakta olup yakın gelecekte Erzincan, Malatya, Tunceli ve Elazığ illerinde de dağıtılmaya başlanacaktır.

Albayrak Gazetesi

Genellikle karıştırılmakla birlikte Kurtuluş Savaşı döneminde yayımlanan *Albayrak* ile ismi dışında herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. 1950 yılından sonra *Hakikat* gazetesi adını alan *Aziziye Postası* ile gazetecilik hayatına başlayan Hürrem Tutar tarafından, eski *Albayrak* gazetesinin adını yaşatmak için 1960 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Kurucusu Hürrem Tutar'ın ölümünden sonra oğulları Talip ve A. Galip Tutar tarafından çıkarılan *Albayrak* (Mora, 2002: 126), 1 Ağustos 2007 tarihinde Nusret Burak Özsoy'a satılmıştır.

Günlük olarak 8 sayfa ve 1,6 m² ebatlarında çıkan gazetenin aylık ortalama tirajı 2010 yılında 7.000, abone sayısı ise 200 civarındayken, 2011 yılında ortalama tiraj 6.000'e gerilemiştir. 16 Ocak 2012'de *Doğu Ekspres* gazetesi çatısı altında gerçekleşen birleşmede yer alan *Albayrak*, yayın hayatına sadece internet gazetesi olarak devam etmektedir.

Manşet Gazetesi

Manşet gazetesi 29 Aralık 1996 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği Mehmet Aydın tarafından üstlenilmiştir. Günlük olarak 6 sayfa ve 1,2 m² ebatlarında çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 yılında ortalama 7.900 iken 2011 yılında 6.500'e gerilemiştir. Abone sayısı ise 50 olan gazete birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Sıla Gazetesi

Sıla gazetesi 2 Temmuz 2001 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği Yaşar Çelik tarafından üstlenilmiştir. 8 sayfa ve 1,6 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 7.200 olarak gerçekleşmiştir. Abone sayısı 20 olan gazete birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Milletin Sesi Gazetesi Çatısı Altında Birleşenler

Haber Doğu, *Olaylara Yorum* ve *Dava* gazeteleri, *Milletin Sesi* gazetesi adı altında birleşerek Erzurum Birleşik Medya Basın Yayın Dağıtım Reklamcılık İnş. Taah. Tic. San. Ltd. Şti'ni kurmuşlardır. Bu şirkete, satılan gazetelerin sahipleri ortak olup imtiyaz sahibi olarak Elif Akıcı atanmıştır.

Milletin Sesi Gazetesi

2 Temmuz 1956 yılında Kemal Alyanak ve üç arkadaşı tarafından kurulmuştur. Arkadaşlarının ayrılmasıyla tek kalan Kemal Alyanak, 2000 yılındaki ölümüne kadar gazeteyi çıkarmaya devam etmiştir. Onun ölümünden sonra gazeteyi oğulları çıkarmaya başlamıştır. Liberal yayıncılık anlayışını ilke edinen, olaylara tarafsız bakış açısı ile yaklaşmaya çalışan gazetenin hedef kitlesi Erzurum halkıdır. İhalelerle ilgili ilanları takip eden ticari kesim ve yerel günlük haberleri okumak isteyen okur kesimi olmak üzere iki tür okuru bulunan

Milletin Sesi, sayfalarında günlük ilanların dışında, haber niteliği taşıyan olaylar, siyaset, ekonomi gibi farklı konulara yer vermektedir (Mora, 2002: 129-130).

Göktürk Gazete Basım Yayım Hizmetleri matbaasında basılan gazetenin sorumlu yazı işleri müdürü Tuba Kırıcı Karakaya'dır. "Tarafsız Habercilik Anlayışıyla 57 Yıldır Varız..." motto-su ile çıkan *Milletin Sesi* gazetesi Polat Dağıtım Limited Şirketi tarafından dağıtılmaktadır. 12 sayfa ve 2,4 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 yılında ortalama 9.100 iken 2011 yılında ortalama 6.600'e gerilemiş 2012 yılındaki birleşme sonrasında ise 13.800 çıkmıştır. Şubat 2014 tirajı 18.600 olarak gerçekleşen gazetenin baskı kalitesi düşüktür. Birleşme sonrasında ne içeriğinde ne de genel yapısında gözle görülür bir farklılık görülmemiş olup birleşme öncesinden farklı olarak sayfa sayısı 8'den 12'ye çıkmıştır.

Haber Doğu Gazetesi

Haber Doğu gazetesi 15 Ağustos 2002 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği İpekyolu Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şirketi adına Mutalip Akçı tarafından üstlenilmiştir. 8 sayfa ve 1,6 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 6.800 olarak gerçekleşmiş olup, abone sayısı ise 25'tir. Birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Olaylara Yorum Gazetesi

Olaylara Yorum gazetesi, 24 Aralık 2006 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği Gamze Kırıcı tarafından üstlenilmiştir. 6 sayfa ve 1,2 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 yılında ortalama 7200, 2011 yıllarında 6.600 olarak gerçekleşmiş olup, abone sayısı 30'dur. Birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Dava Gazetesi

Dava gazetesi 2004 yılında kurulmuştur. Günlük olarak 8 sayfa ve 1,6 m² ebatlarında çıkan gazetenin 2011 Aralık aylık tirajı 13.800 olarak gerçekleşmiş olup birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Yeni Kuşak Gazetesi Çatısı Altında Birleşenler

Ufuk 2000, *Göktürk* ve *Erzurum* gazeteleri, 16 Ocak 2012'de, *Erzurum* gazetesinin sahibi olan Modern Yayıncılık Matbuat Ticaret Ltd. Şti.'ne satılan *Yeni Kuşak* gazetesinin çatısı altında birleşerek imtiyaz sahipliğine *Yeni Kuşak* gazetesinin sahibi Zafer Bağrıyanık'ı atamışlardır.

Yeni Kuşak Gazetesi

Yeni Kuşak gazetesi, 2001 yılında Zafer Bağrıyanık tarafından kurulmuştur. Halen Göktürk Gazete Basım Yayım Hizmetleri matbaasında basılan gazetenin sorumlu yazı işleri müdürü Yücel Akbaş, genel yayın yönetmeni Mahmut Akdağ'dır. Daha önce 6 sayfa ve 1,2 m² olarak çıkan gazete birleşme sonrasında 12 sayfa ve 2,4 m² olarak çıkmaya başlamıştır.

Polat Dağıtım Limited Şirketi tarafından dağıtılan *Yeni Kuşak*'ın aylık tirajı 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 7.500 olarak gerçekleşmiş olup BİK verilerine göre Şubat 2014 tirajı 20.150'dir (BİK, 2014). Gazete "Hakk'ın Halkın Haklarının Yanında" sloganı ile çıkmakta-

dır. Birleşmeden hemen sonra 27 Ocak 2013 tarihli Yönetim Kurulu kararı ile 1 Şubat 2012'den geçerli olmak üzere adını *Erzurum* olarak değiştiren gazete, 1 Haziran 2012'de bir değişikliğe daha giderek tekrar Yeni Kuşak adını almıştır ve halen bu isimle yayımlanmaktadır.

Ufuk 2000 Gazetesi

3 Temmuz 2001 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği Gülsen Demir tarafından üstlenilmiştir. 8 sayfa ve 1,6 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 yılında ortalama 7800 olarak gerçekleşmiştir. Yayımlandığı dönemde abone sayısı 50 olan gazete birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Göktürk Gazetesi

Göktürk gazetesi, 8 Kasım 2004 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği Yücel Akbaş tarafından üstlenilmiştir. Günlük olarak 8 sayfa ve 1,6 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 7.200 olarak gerçekleşmiştir. Yayımlandığı dönemde abone sayısı 40 olan gazete birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Erzurum Gazetesi

Erzurum gazetesi, 8 Haziran 1992 tarihinde farklı mesleklerden altı arkadaş tarafından kurulmuş olup imtiyaz sahipliği Modern Yayıncılık Matbuat Tic. Ltd. Şirketi adına önce Ömer Abuşoğlu, 2010 yılından itibaren de İbrahim Aydemir tarafından üstlenilmiştir. Gazeteden ayrılan dört kişi 1994 yılında *Palandöken* gazetesini kurmuştur. Önceleri haftalık olarak yayınlanan gazete daha sonra günlük olarak çıkmaya başlamıştır.

Aylık ortalama tirajı 2010 yılında 9.100, abone sayısı ise 70 civarındayken, 2011 yılında ortalama tiraj 14.000'e çıkmıştır. 16 Ocak 2012'de *Yeni Kuşak* gazetesi çatısı altında gerçekleşen birleşmede yer alan gazete yayın hayatına sadece internet gazetesi olarak "İnternetin İlk Yerel Gazetesi: Erzurum" sloganı ile devam etmektedir. Genellikle Erzurum ve çevresine ilişkin yerel haberler veren *Erzurum*'un imtiyaz sahibi Mert Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şirketi adına İbrahim Aydemir, genel yayın yönetmeni Ayhan Kara'dır.

Palandöken Gazetesi Çatısı Altında Birleşenler

Palandöken, *Doğu'dan Doğan Güneş*, *Kurtuluş* ve *Zafer* gazeteleri 2012 yılında *Palandöken* gazetesi çatısı altında birleşerek Erzurum Gazetecilik A.Ş.'yi kurmuşlar ve imtiyaz sahipliğine *Palandöken* gazetesinin sahibi Mehmet Şener'i atamışlardır. Ancak çıkan anlaşmazlıklar neticesinde *Doğu'dan Doğan Güneş* gazetesinin eski sahibi Reşat Çakır; *Zafer*, *Kurtuluş* ve *Palandöken* gazetelerinin hisseleri ile resmi ilan haklarını satın alarak *Yenigün* isimli yeni bir gazete kurmuş ve 1 Mayıs 2013 tarihinden itibaren bu isimle yayımlamaya başlamıştır. *Palandöken* ise resmi ilan hakkı olmaksızın eski sahipleri tarafından çıkarılmaya devam edilmiştir.

Palandöken Gazetesi

Palandöken gazetesi, 16 Mayıs 1994 tarihinde *Erzurum* gazetesinden ayrılan dört arkadaş tarafından kurulmuş olup imtiyaz sahibi, Erzurum Gazetecilik A.Ş adına Mehmet Şe-

ner'dir. 14 sayfa ve 2,4 m² olarak yayımlanmaktadır. "Anadolu'nun Zirvesi Erzurum'un Gazetesi" sloganı ile çıkan gazetenin hedef kitlesi özellikle esnaf kesimidir.

Pusula matbaasında basılan gazetenin, genel yayın yönetmeni ve sorumlu yazı işleri müdürü Orhan Bozkurt'tur. YAYSAT tarafından dağıtılan *Palandöken*'in ilan hakkı olmadığı için tiraj durumu BİK kayıtlarında yer almamaktadır. Erzurum Valiliği İcmal Varakalarına göre 2010 yılında ortalama aylık tirajı 7.200, abone sayısı 200'dür. Gazete yöneticilerinin beyanına göre halen ortalama tirajı 30.000 olup Şubat ayı tirajı 24.000 olarak gerçekleşmiştir.

Doğudan Doğan Güneş Gazetesi

Doğudan Doğan Güneş gazetesi, 20 Aralık 2004 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliği aileden gazeteci Reşat Çakır tarafından üstlenilmiştir. 12 sayfa ve 2,4 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 7.100 olarak gerçekleşmiştir. Abone sayısı ise 20 olan gazete, genellikle MHP ve Ülkücü harekete yakın çizgide yayın yapmış ve birleşmeyle birlikte yayın hayatına son vermiştir. Birleşmeden kısa süre sonra diğer ortakların ilan haklarını alan Reşat Çakır, Mayıs 2012'den itibaren *Yenigün* isimli bir gazete çıkarmaya başlamıştır.

Kurtuluş Gazetesi

Kurtuluş gazetesi 2004 yılında kurulmuş olup imtiyaz sahipliği İsmail Çakır tarafından üstlenilmiştir. Günlük olarak 12 sayfa ve 2,4 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2011 Aralık ayında 14.260 olarak gerçekleşmiştir. "Erzurum'un Güçlü Sesi" sloganı ile çıkan ve kendi matbaasında basılan gazete, Ekim 2011'de Hakkâri'de gerçekleşen terör saldırısında 24 askerin şehit olmasına ilişkin tepkisini "24 şehidimiz var, başka habere ne gerek var" diyerek tüm sayfalarını bu olaya ilişkin haberlere ayırmasıyla dikkat çekmiştir. Milliyetçi çizgide yayın yapan *Kurtuluş*, Ocak 2012 birleşmesiyle birlikte yayın hayatına son vermiştir.

Zafer Gazetesi

Zafer gazetesi 1 Şubat 2000 tarihinde kurulmuş olup imtiyaz sahipliğini Zafer Form Ofset Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şirketi adına Metin Barlak üstlenmiştir. 14 sayfa ve 2,4 m² olarak çıkan gazetenin aylık tirajı 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 7800 olarak gerçekleşmiş olup, abone sayısı 50'dir. Birleşmeyle birlikte yayın hayatına son veren gazete bir süre sonra yeniden yayınlanmaya başlamış olup halen yayınına devam etmektedir.

Yenigün Gazetesi

Güneş, *Kurtuluş*, *Zafer* ve *Palandöken* gazetelerinin 2012 yılında birleşerek 16 Ocak 2013 tarihinden itibaren *Palandöken* adıyla yayımlanmaya başlanmasına karşın; çıkan anlaşmazlıklar neticesinde *Güneş* gazetesinin eski sahibi Reşat Çakır'ın, *Zafer* ve *Kurtuluş* Gazetelerinin hisseleri ile resmi ilan hakkını satın alması sonucunda kurulmuş ve 1 Mayıs 2013 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. "Erzurum'un Yenigün"ü sloganıyla yayımlanan gazetenin, imtiyaz sahibi Yenigün Medya Gazetecilik Matbaa Reklam Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şirketi adına Reşat Çakır'dır. Aileden gazeteci olan ve babası tarafından çıkarılan *Hür Adalet*, *Aziye* ve *Güneş* gibi gazetelere ait geniş bir arşivi bulunan Çakır,

27.11.2013 tarihinde kendisiyle yaptığımız görüşmede gazeteyi çıkarmaktaki amacının Erzurum’u kaliteli bir gazeteye kavuşturmak olduğunu ifade etmiştir.

Abone sayısı 500’ün üzerinde olan *Yenigün* hem kâğıt hem de içerik olarak oldukça iyi seviyededir. Cumartesi günleri mizah sayfası yayımlayan gazetenin, Erzurum’un tarihi kişiliklerine yer veren bulmacaları da ilgi çekicidir. Gazetede 14’ü fikir işçisi toplam 19 kişi çalışmakta olup bunlardan sadece birisi üniversite mezunudur. Gazete gelirini büyük ölçüde resmi ilanlardan sağlamakta olup kar etmemektedir. Aylık baskı maliyeti ortalama 14.000 TL, resmi ilan geliri ise 30.000 TL civarındadır. Dağıtım maliyetleri de göz önüne alındığında gazetenin ancak kendi varlığını sürdürebilecek bir ekonomik güce sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Şubat 2014 tirajı 35.650 olan gazete (BİK, 2014), *Pusula* matbaasında basılmaktadır. Yazı işleri müdürü Musa Çakır olan *Yenigün*’ün dağıtımı, Polat Dağıtım Limited Şirketi tarafından yapılmaktadır. *Yenigün* diğer yerel gazetelerden farklı olarak yayınlarını Milliyetçi Hareket Partisine yakın bir çizgide yürütmekte; sayfalarında sık sık yerel ve ulusal düzeyde siyaset yürüten MHP’li yöneticilerle yapılan röportajlara yer vermektedir.

Gazetelere ilişkin verilerin toplanması sırasında yapılan görüşmelerde, görüşülenlerin büyük çoğunluğu gazete birleşmelerinin herhangi bir olumlu etkisi olmadığını sadece gazete sayısını azalttığını ifade etmiştir. Yıllardır yerel gazetelere abone olan bir esnaf bu durumu “Daha önce çok sayıda kalitesiz gazete vardı, şimdi sadece 6 tane kaldı. Bunların tek amacı para kazanmak. Haber yapma gibi bir derterleri yok. *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah* gibi gazeteleri internetten tarayıp bir gün sonra haber yapıyorlar Bu gazeteleri eskiden de şimdi de sadece ayıp olmasın diye alıyorum; yoksa aynı haberleri büyük gazetelerde bir gün önce okuyabilirsiniz” şeklinde ifade etmiştir. Görüşülen bir basın çalışanı yaşanan değişimi “Birleşme öncesinde gazeteler siyah beyazdı, şimdi bazıları renkli oldu. Görüntü değişti ama ses aynı. Hepsi aynı haberleri aynı bakış açısı ile yayınlıyor” şeklinde açıklarken, bir diğeri ise “Birleşmelerin, hiçbir olumlu etkisi olmadığı gibi büyük başarılarla imza atmış *Albayrak*, *Doğu Ekspres* gibi köklü gazetelerin de kapanmasına neden oldu” diyerek olumsuz etkilerini vurgulamıştır. Görüşülenlerin bir diğeri ise “Gazetelerin birisi dışında tamamı... Partisini destekliyor, ayrıca sol görüşe yakın hiçbir gazete yok. Hepsi muhafazakâr. Farklı görüş yok, eleştiri yok. Her şey güllük gülistanlık. Oysa Erzurum’un o kadar çok sorunu var ki. 1980 öncesinde en azından eleştiri vardı” şeklindeki sözleriyle Erzurum Basınının tek sesliliğini eleştirmiştir.

Görüşülenlerden birkaçı ise birleşmenin bazı olumlu etkileri olduğu ifade etmiştir. Bir gazete sahibi bu durumu “Birleşme öncesinde neredeyse bütün gazeteler aile şirketi idi. Çalışanları da gazeteye gelmek zahmetinde bile bulunmayan, gazetecilikle ilgisi olmayan akraba, eş dosttu. İçlerinde ilkökul mezunları vardı. Şimdi bunların çoğu alandan çekildi. Çalışan sayısı azaldı ve gazetecilik dışı işlerle uğraşanların büyük çoğunluğu ayıklandı. Ayrıca *Pusula* ve bizim gazete içerik ve baskı kalitesi açısından bayağı ilerledi. Özel haberler de yapmaya başladık. Birkaç yıl içerisinde bunun olumlu sonuçlarını göreceğimizi düşünüyorum” sözleriyle aktarmıştır. Bir gazete çalışanı ise “Birleşme öncesinde yerel basında iletişim bölümlerinden mezun kimse yoktu. Çoğu gazetecilikle ilgisiz kişilerdi. Şimdi

burada altı tane iletişim mezunu var, ayrıca staj için gelenleri de yetiştiriyoruz. Bu sayı şimdilik çok düşük ancak zamanla artacaktır. Bununla birlikte gazetelerde fikri anlamla bir çeşitlenme söz konusu değil” sözleriyle birleşmenin olumlu etkileri olmakla birlikte henüz istenilen seviyeye ulaşamadığını ifade etmiştir.

Ocak 2012 Birleşmelerinin Erzurum Yerel Basınının Okuyucu Sayısı ve Satış Rakamlarına Etkilerine İlişkin Bulgular

Birleşme sonrasında tirajlarda Tablo 1’de (73) de görüldüğü üzere gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Gazetelerin Aralık 2011 toplam tirajı 209.745³ olarak gerçekleşirken birleşme sonrasında Ocak 2012’de toplam tiraj bir önceki ayın üçte birine inerek 64.260 olmuştur. Bu eğilim sonraki aylarda da devam etmiş ve ancak *Pusula*’nın *Erzurum Hâkimiyet* gazetesini satın almasından sonra Mayıs 2013’te 132.000 seviyelerine çıkabilmiştir. Erzurum gazetelerinin birleşmesinden önceki ve sonraki iki yıla bakıldığında; 2010 yılında ortalama aylık tirajın 122.203, 2011 yılında 177.461, 2012 yılında 66.772, 2013 yılında 125.000 olduğu görülmüştür.

2013 yılı tiraj rakamının 2012’ye göre iki kat artmasının nedeni *Pusula*’nın yayın hayatına başlamasıdır. *Pusula*’nın Erzurum merkezli bir bölge gazetesi olduğu, tüm Doğu Anadolu bölgesine yönelik yayın yaptığı ve Erzurum dışında Iğdır, Van, Kars, Ağrı, Ardahan, Hakkâri, Muş, Bingöl, Bitlis, Bayburt illerinde de dağıtımının yapıldığı göz önüne alındığında birleşme sonrasında bir tiraj artışı gerçekleşmediği gibi bir azalmanın da söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum birleşme sonrasında okuyucu sayısında beklenen değişimin yaşanmadığını; hatta bazı okuyucuların yıllardır aldıkları eski gazetelerinin yerine geçen gazetelere abone olmadığını göstermektedir. Bir okurun “Babam *Albayrak* gazetesi aboneliydi. Vefat edince ben aboneliği devam ettirdim. *Albayrak* kapanınca başka gazeteye abone olmadım. Komşum Ahmet de benim gibi onun babası *Doğu Ekspres* aboneliydi, o da yıllarca aynı aboneliği devam ettirdi. Şimdi o da hiçbir gazeteye abone değil” şeklindeki sözleri bu tespiti doğrulamaktadır.

Yukarıda sunulan rakamlar Valilik ve BİK kayıtlarından elde edilen resmi verilere; dolayısıyla da gazetelerin bu kurumlara bildirdikleri tirajlara dayanmaktadır. Bunların ne kadarının Erzurumlu okuyucular tarafından okunduğu ayrı bir araştırma konusudur. Nitekim araştırma sırasında yerel gazetelerin ilan geliri alabilmek için BİK tarafından getirilen minimum standartları sağlama kaygısı içerisinde hareket ettiği gözlenmiştir. Gazeteler sattığının üzerinde baskı yaparak ve bunları ücretsiz olarak dağıtarak BİK standartlarını sağlamaya yönelmektedir. Görüşme yapılan bir yerel basın çalışanı “Bu rakamlar birleşmeden önce de şişirmeydi şimdi de şişirmedir. Her gazetenin ilan geliri alabilmesi için belli sayıda basılması gerekir. İlan geliri alabilmek için fazla sayıda basılan gazetelerin, büyük çoğunluğu ücretsiz dağıtılır ve kapağı bile açılmadan çöpe atılır. Erzurum’da yerel gazeteleri okumak için alan kişi sayısı bir elin parmaklarından daha azdır” diyerek yerel basının resmi baskı sayıları ile okunurluğu arasındaki çelişkiyi ortaya koymuştur. Başka bir basın çalışanı ise bunun istisnası gibi görünen *Pusula*’nın da benzer özellikler gösterdiğini “*Pusula* da diğerleri gibi. Tek farkı arkasındaki sermaye gücü ve devletten daha fazla ilan geliri alması. Yoksa o da okunmuyor” sözleriyle ifade etmiştir. Bununla birleşme öncesi

ve sonrası şartlar fazla değişmediği için iki dönemin baskı sayılarının karşılaştırılması anlamlı görülmiştir.

Ocak 2012 Birleşmelerinin Erzurum Yerel Basınının İlan Gelirlerine Etkilerine İlişkin Bulgular

Birleşme sonrasında Erzurum'da yayımlanan gazete sayısı oldukça azalmış ve 18'den 7'ye inmiştir. Bunlardan *Palandöken* dışındaki altısının -*Pusula*, *Milletin Sesi*, *Yenigün*, *Yeni Kuşak*, *Oltu'nun Sesi* ve *Oltu Gözlem*- resmi ilan hakkı bulunmaktadır.

Gazetelere aktarılan ilan gelirlerinde ise herhangi bir değişikliğin yaşanmadığı sadece enflasyon oranında düzenli bir artışın söz konusu olduğu Tablo 2'den (56) anlaşılmaktadır. Daha önce 16 gazeteye verilen toplam ilan bedeli, yeni dönemde sadece 4 gazeteye paylaştırılmaya başlanmıştır.

Birleşmeyle birlikte ilan gelirlerinde bir azalma olmamasına karşın tirajda bir yükselmenin gerçekleşmemesi beklenmeyen bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca birleşme ile birlikte personel ve idari maliyetlerde de önemli azalmalar gerçekleşmiştir. Bu olumlu gelişmelerin tiraja yansımamasının en temel sebebinin maliyetlerdeki azalmaya karşın içerikte ve baskı kalitesinde (*Pusula* ve *Yenigün* hariç) gözle görülür bir iyileşmenin yaşanmaması olduğu değerlendirilmektedir. Araştırma sırasında görüşme yapılan birçok kişi yerel basından özel haberler yapılmasını beklediklerini, diğer haberleri zaten ulusal basından takip ettiklerini ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

BİK'in desteği ve biraz da zorlamasıyla 16 Ocak 2012'de gerçekleşen gazete birleşmelerinin, Erzurum yerel basınına etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, öncelikle Erzurum basının tarihsel gelişimi ve bu gelişim içerisindeki dönüm noktaları incelenmiş; ardından da gazete birleşmelerinin yerel basında yarattığı etkiler analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, beklenenin aksine, gazete birleşmelerinin Erzurum yerel basında okur sayısı, satış rakamları, reklam gelirleri, içerik ve baskı (*Pusula* ve *Yenigün* dışında) kalitesi açısından kayda değer değişikliklere yol açmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda birleşme öncesinde olduğu gibi birleşme sonrasında da Erzurum yerel basınının başlıca problemlerinin baskı ve içerik kalitesindeki düşüklük, okuyucu sayısının azlığı ve reklam gelirlerinin düşüklüğü olduğu saptanmış, yayımlanmakta olan gazetelerin resmi ilan gelirleri olmaksızın varlıklarını devam ettirmelerinin mümkün olmadığı tespit edilmiştir. Her ne kadar bir bölge gazetesi olarak birleşmeden bir yıl sonra yayına başlayan *Pusula*, diğer gazetelere örnek olacak seviyede bir baskı kalitesine sahipse de içerik açısından aynı kaliteyi yakalayamamıştır. Haberlerin birçoğunun ulusal gazetelerin tekrarı olması, özel haber sayısının azlığı ve yerel sorunlara ilişkin derinlemesine analizlere yer verilmemesi gazetenin başlıca eksiklikleri olarak göze çarpmaktadır. Atatürk Üniversitesi ve bünyesindeki İletişim Fakültesi ile işbirliği potansiyelinin geliştirilmesinin içerik kalitesine olumlu katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir. Benzer bir durum *Pusula* matbaasında basılmakta olan *Yenigün* için de geçerlidir. *Yenigün*, gerek *Pusula* matbaasının baskı maliyetlerini azaltması gerekse sahibinin kişisel gayretleri ile

kısa sürede baskı kalitesi ve sayfa düzeni açısından oldukça iyi bir seviyeye gelmiştir. Yürüttüğü işletme politikası ile Erzurum yerel basınına yeni bir soluk getirme potansiyeli taşıyan *Yeniğün*'ün de başlıca eksikliği içerik kalitesidir. Hem *Pusula* hem de *Yeniğün* hem de diğer gazeteler özel haber yapamamakta, ulusal basının haberlerini Erzurum'a uyarlayarak bunları okuyucularına iletmektedir. Hâlbuki Erzurumlu okuyucu, yerel gazetelerde kendi sorunlarına ilişkin çarpıcı haberleri görmek istemektedir.

Her ne kadar gazete birleşmeleri sonrasında okur sayısı, satış rakamları, reklam gelirleri ve içerik kalitesi açısından kayda değer bir gelişme görülmemişse de gazete sayısında önemli bir azalma yaşanmış, bir kısmı yarım asrı aşkın süredir yayımlanmakta olan 13 gazete kapanmıştır. Sonuç olarak BİK'in teşviki hatta biraz da zoruyla gerçekleştirilen gazete birleşmelerinin beklenen sonuçlara ulaşamadığı, amaçlandığı şekilde Erzurum yerel basının nitelik ve etkinliğini arttırmadığı, finansal sıkıntısının çözümüne bir katkı sağlamadığı, ilan gelirlerinde bir artış yaratmadığı; kısaca gazete sayısının azalması dışında kayda değer bir gelişmeye neden olmadığı saptanmıştır.

Yerel gazeteler çok sesliliğin verdiği zenginlikle kamuoyunu bilgilendirmekte, halkı harekete geçirmekte, yerel yönetimleri denetlemekte ve halk ile yerel yönetimler arasında köprü görevi görmektedir. Buna rağmen yerel gazete birleştirmelerinin, yerel gazetelerdeki çok sesliliği de olumsuz yönde etkileyebileceği hususu unutulmamalıdır. Gazete sayısının azalması dışında henüz kayda değer bir gelişmeye yol açmayan 2012 yerel gazete birleştirmelerinin çok sesliliğe ve ifade özgürlüğüne etkileri ise başka bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ardından konu ile ilgili yapılacak olan araştırmaların Erzurum yerel basınında gazete birleştirmelerinin ardından söylemsel olarak herhangi bir farklılığın olup olmadığı üzerinde durması gerektiği düşünülmektedir. Erzurum yerel basını örneğinde yerel gazetelerin günümüzdeki en önemli sorunlarının başında iletişim mecralarında nitelikli personel ve/veya fikir işçisinin çalıştırılmıyor olması, gerekli finansal sermayenin eksikliği, teknik altyapı eksikliği gibi unsurlar sayılabilir. Bu sorunların giderilmesi yönünde geliştirilen projelerin, demokrasilerde basının işlevlerini yerine getirmesinin önüne geçmemesi ve basın özgürlüğünü engelleyici bir yapıda olmaması gerekmektedir.

SON NOTLAR

¹ 1960'lı yıllarda yayımlanan Nene Hatun'dan tamamen farklı bir süreli yayındır.

² 1970'li yıllarda aynı isimle yayımlan derginin devamı niteliğindedir

³ Rakamın bu seviyede yüksek çıkmasının sebebi BİK'in tiraj vb. konulardaki yeni standartları sağlamaları için gazetelere verdiği sürenin 1 Kasım 2011 tarihinde dolmuş olmasıdır.

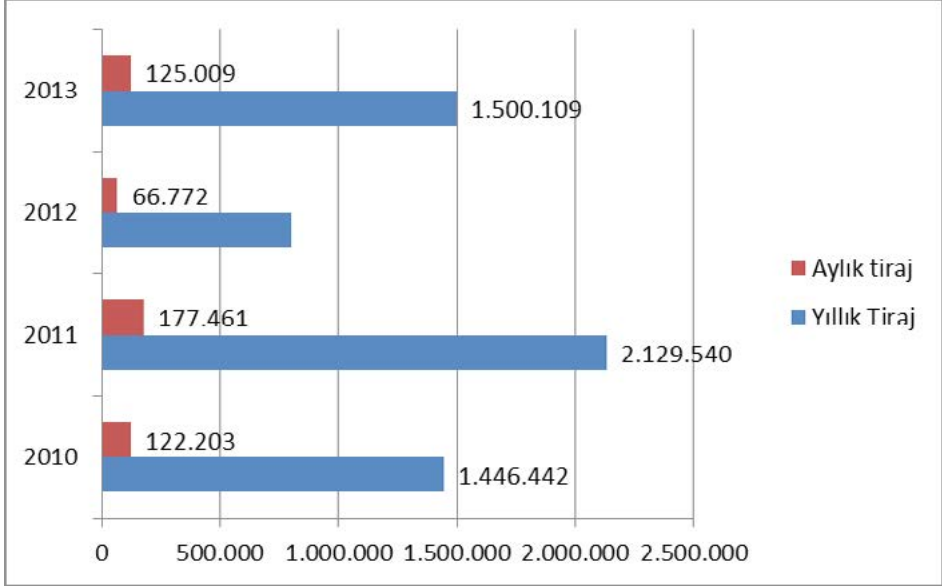
KAYNAKLAR

- Alemdar, K. (1981). *Türkiye’de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: AİTİA Yayınları.
- Albayrak, H. (Winter, 2005). Doğu Karadeniz Bölgesinde İlk Matbaa, İlk Gazete ve İlk Salname. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 4, 39-52.
- Albayrak, H. (2010). *Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009*. Trabzon: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları.
- Alyanak, K. (1989). 1866’dan Bugüne Erzurum’da Basın, *Tarih Yolunda Erzurum*, 19, 28-42.
- Alyanak, K. (1999). *Erzurum’da Basın*. Erzurum: Erzurum Tarihi Araştırma Derneği Yayınları.
- Arslan & Gökçen, (2003) *Yirmi Üç Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- Akbulut, D.A. (2006). *Albayrak Olayı: Milli Mücadele Başlarında Halk Hükümeti Kurma Girişimi, Erzurum 1920*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayattan Life Style’ä*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BİK (Basın İlan Kurumu), (2014). Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğü Gazete ve Dergiler Listesi Şubat/2014 Dönemi. Retrived July 20, 2014 from <http://www.bik.gov.tr/files/subat-2014.pdf>
- Bingöl, İ. (1996). *Türkülerde Yaşayan Şehir: Erzurum*. Erzurum: Erzurum Kitaplığı.
- Bingöl, İ. (1998). Basın. *Cumhuriyet’in 75. Yılında Erzurum*. Ankara: Erzurum Valiliği Yayınları.
- Birinci, A. (2001). *Tarih Yolunda*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çoşar, Ö.S. (1964). *Milli Mücadele Basını*. İstanbul: As Matbaası.
- Çoşar, Ö.S.(1963). Milli Mücadelede Matbuat Sergisi ve Albayrak. *Yıllık: İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 59-75.
- Dalbulak, Ş. (1996). *Türkiye’de Basın İşletmeciliğinin Doğuşu ve Gelişimi* (Unpublished Master’s thesis) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.
- Duman, H. H. (2000). *Erzurum Basın-Yayın Tarihi, 1867-1997*. İstanbul: DUYAP.
- Erdoğan, İ. (2007). *Türkiye’de Gazetecilik ve Bilim İletişimi: Yapısal Özellikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Faraç, M. (2000). Türkiye’deki Yerel Basın Hakkında Genel Bilgi. *Türkiye ve Almanya’da Yerel Gazetecilik*. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- Gedik, Ö. (2008). *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gezgin, S. (2004). Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi (Bölüm II). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 19, 11-24.
- Gezgin, S. (2007). *Türkiye’de Yerel Basın*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Girgin, A. (1997). *Türkiye’deki Yerel Basının Gelişmesi*. İstanbul: TGC Yayınları.
- Girgin, A. (2007). *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*. İstanbul: Der Yayınları.

- Girgin, A. (2009). *Türkiye’de Yerel Basın*. İstanbul: Der Yayınları.
- İnuğur, N. (1992). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: TGC Yayınları.
- Koyukan, B. R. (1995). Anadolu Basını Hakkında İstatistiki Gözlemler, *Kebikeç*, 2, 165-171.
- Kocabaşoğlu, U. (1991). Tuna Vilayet Gazetesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 42, 141-149.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Mazıcı, N. (1998). 1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 18(5), 131-154.
- Mora, N. (2002). Günümüz Erzurum Yerel Basını. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 12, 125-146.
- Sözeri, C. & Güney, Z. (2011). *Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Şeker, M. (2007). *Yerel Gazeteler*. İstanbul: Tablet Kitabevi.
- Şirin, F. S. (2009). Etkili Birer Propaganda Aracı Olarak Ermeni Sorunu Karşısında Albayrak ve Hadisat Gazeteleri (1918–1919). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 45(28), 207-219.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ulusoy, B. (2003). Türkiye’de Yerel Basının Sorunları ve Çözüm Önerileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 18, 103-116.
- Ulusoy, N. B. (2007). Türkiye’de Yerel Medya Çalışanları, Yerel Medyanın Sorunları ve Çözüm Önerileri. In S. Gezzin (Ed.), *Türkiye’de Yerel Basın* (97-209). İstanbul: İÜ İletişim Fakültesi Yayınları.
- Varlık, B. (1985). Yerel Basının Öncüsü: Vilâyet Gazeteleri. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi Cilt. I*, (99-103), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaşar, M. (1971). *Anadolu’da İlk Türk Gazetesi Envar-Şarkıye*. Ankara: Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Yazıcı, N. (1994). Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme. *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu* (73-74). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yin, R. K. (1994). *Case Study Research: Design & Methods*. California: Sage Publication.
- Yurdigül, Y. (2000). Milli Mücadelenin Sesi Erzurum Albayrak (Yerel) Gazetesi ve Ulusal Düzeydeki Etkileri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 10, 205-218.
- Yust, K. (1995). *Kemalist Anadolu Basını*. O. Koloğlu (Ed.). Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

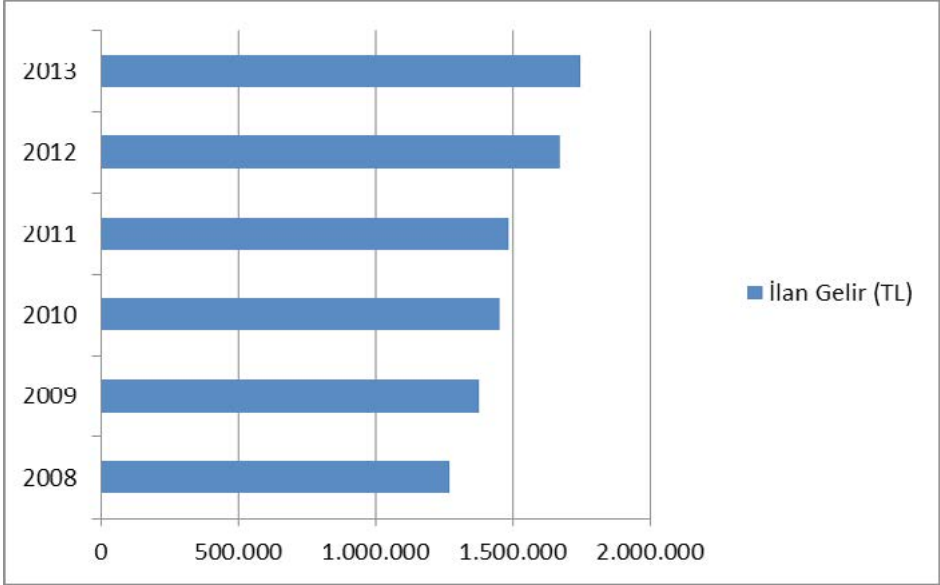
TABLolar:

Tablo 1. Gazetelerin Yıllık ve Aylık Tiraj Durumu

Kaynak: Erzurum Valiliği İcmal Varakaları (2008-2010) ve B.İ.K. Erzurum Şubesi Kayıtları (2011-2013)

Tablo 2: Gazetelere Ödenen Yıllık İlan Bedeli Tutarları

Kaynak: Erzurum Valiliği İcmal Varakaları (2008-2010) ve B.İ.K. Erzurum Şubesi Kayıtları (2011-2013)